

Висновки. Підготовка студентів ВНЗ педагогічного профілю до професійної діяльності має бути організована з використанням сучасних освітніх технологій, що охоплюватимуть дисципліни професійно-практичного циклу.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Пехота О.М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кік-тенко, О.М. Любарська та ін. ; [за ред. О.М. Пехоти]. – К. : АСК, 2004.
3. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – К. : Просвіта, Книга Пам'яті України, 2000. – 368 с.

БЛИК В.М.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Однією з провідних функцій сучасної школи є соціалізація підростаючих поколінь. В умовах сьогодення її виконання проходить у складних і суперечливих умовах (глобальна гуманістична криза, зміна статусу найбільш традиційної соціальної інституції суспільства – сім'ї, екологічні проблеми тощо).

Соціалізація – тривалий і багатоактний процес. Адже суспільство постійно розвивається, змінюються його структура, мета і завдання, цінності й норми. Водночас протягом життя багаторазово змінюються людина, її вік, погляди, уподобання, звички, правила поведінки. Вперше термін “соціалізація” був уведений у систему понять американським соціологом Ф. Гіддінгсом наприкінці ХІХ ст. і визначався як “процес розвитку соціальної природи людини”.

На сьогодні існує багато визначень процесу соціалізації. Наприклад, соціалізація – це процес, коли людина усвідомлює себе в суспільстві як особистість; соціалізація – це процес сприйняття особистістю культури свого народу; соціалізація – це історично зумовлений процес розвитку особистості, теоретичного і практичного засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, які притаманні конкретному суспільству [3].

Проблема соціалізації особистості нині є актуальною. Цю дефініцію досліджувала низка вчених, серед яких зарубіжні науковці: Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Д. Мід, А. Інкельс і вітчизняні дослідники: Г. Андреева, Н. Андреевкова, Я. Гілінський, В. Городяненко, І. Зверева, А. Капська, Я. Коломінський, І. Кон, Г. Костюк, Н. Лавриченко, Л. Лесохіна, М. Лукашевич, В. Москаленко, А. Мудрик, А. Петровський, С. Савченко та інші.

Як будь-яке суспільне явище, соціалізація вивчається багатьма науками: соціологією, культурологією, історією, етнографією, психологією, педагогікою та іншими. Педагогіку цікавить питання співвідношення по-

нять “соціалізація” та “виховання”. Адже виховання в широкому розумінні – це вплив на людину всієї системи суспільних зв’язків з метою засвоєння нею соціального досвіду тощо.

Актуальність проблеми соціалізації особистості вимагає від школи змінити виховні завдання і насамперед повернутись до дитини. Прогалини у вихованні попередніх років призвели до зниження морального, естетичного, духовного рівня молоді. На такі проблеми, як авторитаризм, формалізм, бездуховність, ще у кінці 1960-х рр. звертав увагу В.О. Сухомлинський.

Метою статті є висвітлення поглядів видатного українського педагога ХХ ст. В.О. Сухомлинського на проблему соціалізації особистості.

Життєвим кредо відомого гуманіста була відданість дітям, безкорисливе служіння своєму народу, науці, вміння жити серед людей. В.О. Сухомлинський добре розумів, що дитинство й отрочество визначають зміст майбутнього суспільного життя людини, і тому в процесі навчально-виховної роботи прагнув закласти підвалини їх духовності і вихованості. У своїй праці “Формування виховного впливу колективу на особистість” учений підкреслював, що суспільна сутність людини виявляється в її відносинах з іншими людьми. Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи в стосунки з людьми, які задовольняють її матеріальні і духовні потреби, дитина включається в суспільство, стає його членом, що і є соціалізацією [6, с. 448].

Саме в дитинстві одночасно з пізнанням перших найважливіших життєвих істин утверджується у свідомості етичний досвід. У дитячому віці особливо розвинута чутливість до людських страждань, несправедливості. На думку педагога, одна з найважливіших умов успішного виховання учнів – навчити дитину відчувати людську душу, переживати за долю іншої людини, тому що в подальшому моральне, естетичне, емоційне виховання підлітків немислиме без розвитку в них здатності відчувати відтінки думок і почуттів людей.

В.О. Сухомлинський звертає увагу саме на педагогічний аспект соціалізації. Саме вона є однією з найважливіших передумов формування виховної сили колективу. Від того, як кожен індивідуум, котрий став членом колективу, включається в суспільство, залежить формування, з одного боку, здатності колективу впливати на особистість, з іншого – здатності особистості піддаватися впливові інших людей, жити в колективі, будувати свої стосунки. На думку педагога, правильна соціалізація (правильне включення в життя суспільства) можлива лише тоді, коли людина свідомо прагне до гармонії власного “Я” з інтересами інших людей, уміє поступатися своїми бажаннями в інтересах загального блага. “Образно кажучи, перша сторінка азбуки соціалізації починається з того, що дитина відчуває (а потім розуміє): мій крик, мій плач примушує матір швидше задовольнити моє бажання, але разом з тим він завдає їй болю, турботи. Добро для дитини обертається злом для матері. Навчити маленьку дитину відчувати (а по-

тім розуміти), що добро тільки тоді добро, коли від нього не плачуть люди – в цьому логіка і діалектика виховання колективізму” [6, с. 450].

Василь Олександрович був упевнений, що правильно поставити дитину на стежку соціалізації здатна лише справжня майстерність вихователя, яка полягає в тому, щоб перші почуття смутку, занепокоєння, тривоги дитина переживала, бачачи й близько до серця сприймаючи сльози іншої людини, а можливо й сама, переживши горе, заплакала. У молодших класах сприйнятливості особистості до особи вчителя, до колективу має велике значення. Педагог застерігав, що інколи одне слово, сказане вчителем першокласникові в ту хвилину, коли його чутливе серце довірливо відкрите перед людьми, вирішує долю дитини на все життя [7, с. 350].

Адже тривалий час вихователь має справу з дітьми, у свідомості яких ще важко утвердити переконання, стійкі погляди, ідеї – їхнє духовне життя ґрунтується головним чином на уявленнях, образах, почуттях і переживаннях. “Треба навчити дитину передусім відчувати й переживати. Почуття, переживання – це ніби малесенький магніт, закладений у дитячій істоті, який притягує її до інших людей, робить її чутливішою, сприйнятливішою до слів, повчань, настанов” [6, с. 451].

На думку видатного гуманіста, слово – найтонший доторк до серця, “воно може стати і ніжною квіткою, і живою водою, яка повертає віру в добро, гострим ножом, що ранить тонку тканину душі, і камінцями бруду. Мудре і добре слово дає радість, дурне і зле... приносить біду” [9, с. 31]. Василь Олександрович попереджав, що словом можна вбити й оживити, ранили і вилікувати, створити усмішку та викликати сльози, зародити віру в людину або недовіру, надихнути або привести у заціпеніння сили душі [9, с. 31]. Тому він вважав однією з граней педагогічної мудрості навчити дитину відчувати, коли необхідно іншій людині, щоб ти говорив, а коли краще, щоб ти мовчав.

В.О. Сухомлинський разом зі своїми однодумцями піклувався про те, щоб їх вихованці тонко відчували моральні та емоційні відтінки слова, щоб у слові розуміли і відчували вчинок, і якщо він має аморальний зміст, вміли його осудити. “Одним єдиним словом можна зганьбити себе і свою сім’ю – вчимо ми дітей, підлітків, юнаків і дівчат. – Словом своїм ти заявляєш про свою моральну чистоту або аморальність” [9, с. 36].

Своєю практикою В.О. Сухомлинський довів, що правильна соціалізація залежить від багатства, повноцінності емоційного життя дитини. Він наголошував, що емоційне сприймання – це взагалі азбука будь-якого виховання, тільки той, хто оволодів нею в дитячі роки, здатний швидко і свідомо читати світ людини. Вихователь повинен добре усвідомлювати, що процес соціалізації починається з того моменту, як дитина відчула, що у відповідь на її крик мати годує її або колише, співає пісню або сама плаче, і триває до останнього подиху людини.

Вчений закликав учителів вивчати емоційну вихованість своїх дітей, бо, на його думку, емоційну убогість окремих школярів можна порівняти з напівзав’язаними очима. “Вам, тільки вам, бо ніхто, крім вас, цього не зро-

бить, треба зняти цю пов'язку з дитячих очей, відкрити перед маленькою людиною багатогранний світ людських почуттів” [6, с. 452]. Розвинені почуття, висока емоційна культура – це, образно кажучи, абсолютний музичний слух моральної вихованості. Глухий до інших людей залишиться глухим і до самого себе, йому не доступне буде найголовніше в самовихованні – емоційне самооцінювання власних вчинків.

Видатний педагог у своїх працях неодноразово доводив, що гармонія емоційних оцінок власних вчинків дитини полягає в тому, що її приваблює все, що подобається людям, що схвалюють батько, мати, вихователь, учитель, друзі. Так, у розділі “Процес соціалізації” [6] він пише, що гармонія емоційних оцінок власних вчинків, від якої залежить моральне обличчя людини, визначається тим, які відносини існують між старшими (батьками, вихователями) та меншими (вихованцями). І дуже важливо, щоб у ставленні старших до молодших яскраво відображалось те, що цінить і чим дорожить суспільство [6, с. 454].

У статті “Про вчинки” В.О. Сухомлинський наголошував, що життя складається з вчинків, у яких виявляється моральна сутність людини. Він нагадував і вчителям, і вихованцям, що від “характеру вчинку – діяльності або бездіяльності – залежить твій душевний стан, благополуччя, щастя, здоров'я, самопочуття і настроїв людей, з якими ти спілкуєшся” [9, с. 31].

В.О. Сухомлинський був впевнений, що сприйнятливість вихованцем емоційної оцінки своїх вчинків іншими людьми, а відповідно, і власна оцінка, самооцінка залежать від повноти духовного життя, формування особистого уявлення й поняття щастя, радості від того, що він творить, це щастя іншим людям. Прагнення зробити людям добро, на думку педагога, – одна з найважливіших закономірностей правильного включення особистості до життя суспільства.

Людське спілкування – це надзвичайно широке, багатогранне задоволення потреби людини в людині. Від того, яке спілкування у дитини з іншими людьми, залежить, якою людиною вона стане. Завдання вихователя, на думку В.О. Сухомлинського, – зробити спілкування в колективі таким, щоб воно облагороджувало особистість, щоб від спілкування з іншими дитина відчувала радість, прагнення бути разом з людьми. Він наполягав на тому, що дітей треба вчити ділитися радіщами, труднощами, думками і переживаннями, вчити мріяти (“дивитись на зорі”), творити і берегти мрію.

Педагог називав однією з великих таємниць і разом з тим однією з найпростіших речей у вихованні колективу спільне творіння краси, процес якого дає дітям змогу пережити справжню розкіш людського спілкування. “Великий виховний смисл розкоші людського спілкування ми вбачаємо в тому, що вже в роки отрочтва і особливо ранній юності людина несе до колективу свої думки й сама йде в колектив з думками. Як потрібно, щоб людське спілкування в ці роки було колискою думки й переконань кожної особистості! Все залежить від вихователя, зокрема від того, які думки про

навколишній світ зумів він заронити в свідомість дитини і підлітка” [6, с. 457].

На сторінках своїх творів великий гуманіст розмірковував про те, як допомогти дитині стати духовно багатою, естетично багатогранною, цілісною особистістю. Він порівнював підлітків і юнацтво 1960-х і попередніх років і дійшов висновку, що в кожному новому поколінні молодих людей, що стоять на порозі самостійного життя, зростає чутливість до власного духовного світу і все більше утверджується прагнення до щастя творення, стають наполегливішими шукання вищого сенсу буття. З цією думкою Василя Олександровича не можна не погодитись, вона і досі актуальна стосовно сучасної молоді. Змінюються пріоритети, погляди на моральні цінності та ідеали, але людські відносини, потреба в спілкуванні, емоційних переживаннях залишаються незмінними в суспільстві.

Видатний педагог зазначав, що соціалізація практично немислима, якщо дитині не зуміли прищепити елементарного людського почуття співпереживання. Учнівський колектив, на думку В.О. Сухомлинського, повинен стати тим оркестром, до якого підлаштовується кожна особистість. Почуття однієї дитини впливають на почуття іншої, у колективному ставленні до людей утверджується і розвивається колективне почуття співпереживання. А це – найсильніший стимул, що спонукає до благородних вчинків [8, с. 125]. Завдання вихователя полягає в тому, щоб, пробудивши й утвердивши в дитячій душі співпереживання, спрямувати сили дитини на виявлення себе в духовному благородстві.

Життя колективу (суспільства) – це тисячі й тисячі найнесподіваніших і найтонших доторкань людини до людини: серця до серця, думки до думки, радості до горя, радості до радості, щастя до безнадії, – наголошував В.О. Сухомлинський. Він закликав пам’ятати, що від того, хто веде вихованців вузькою стежинкою морального вдосконалення і самовдосконалення, залежить, зрештою, якими стануть серця, що доторкаються щохвилини одне до одного, – ніжними й чутливими чи байдужими. Учителеві треба завжди мати надзвичайно чутливе й відкрите серце, щоб бачити, відчувати, розуміти тисячі найніжніших дотиків маленьких людей один до одного, щоб ці дотики творили людську красу, а не завдавали людям болю [6, с. 467].

Для самого Василя Олександровича школа витонченості почуттів стала на все життя однією з провідних ідей, одним з найголовніших педагогічних переконань. Він завжди прагнув до того, щоб у кожного вихованця на все життя утвердилась самоповага, нетерпимість до грубих, безтактних відносин між людьми. У багатьох своїх працях, на сторінках часописів педагог закликав обережно доторкатися, пробуджуючи й утверджуючи вольові сили дитини, спонукаючи її думати про себе, бачити себе, вірити в себе.

Цікавою й актуальною є думка В.О. Сухомлинського про те, що утверджуючи в людині повагу до себе, ми виховуємо суспільну людину, здатну жити і працювати в колективі. У суспільстві, у колективі, на його погляд, величезну роль відіграє вміння особистості підкорятися волі, яка

виражає колективні інтереси. Підкорення – один з найсильніших виявів активної духовної діяльності людини. Свідоме підкорення як сама суть дисциплінованості й внутрішньої організованості особистості вимагає тонко розвиненого почуття власної гідності [6, с. 471]. Тому, зазначав видатний науковець, щоб підкоритися розумним, доцільним, необхідним вимогам суспільства, людина повинна вміти підкорятися сама собі, мати в собі силу волі, здатну стримувати, керувати. Щоб підкорятись собі, треба глибоко поважати себе. Лише той, хто поважає себе, вміє ставити вимоги перед собою, – здатний виявляти своє активне ставлення до вчинків інших людей.

В.О. Сухомлинський неодноразово повторював, що дитина оволодіває азбукою суспільного життя, колективізму тільки тоді, коли віддає своє серце іншим людям. Активне ставлення до вчинків інших, співпереживання полягають у тому, що дитина не може жити без людини, сумління вимагає від неї віддати сили своєї душі іншій людині. Із співпереживання, чутливості до іншої людини беруть свій початок найтонші паростки любові і пошани до вчителя, запевняв учений. Доки дитина дивиться на вас з надією і вірить вам – ви справжній вихователь, наставник, учитель життя, авторитет, втілення правдивості, друг [6, с. 472].

Найвиразнішою характеристикою особистості В.О. Сухомлинського є його думка про те, що справжнє виховання не там, де педагог з вершин спускається на землю, а там, де він піднімається до тонких істин світу дитинства. Піднятися, а не спуститись(!) – закликав педагог. Бути мудрим наставником – володіти мудрою владою, все розуміти, бачити дитину в тісному духовному зв'язку з іншими дітьми. Мудрість влади педагога над дитиною – це велика творчість, глибоке сердечне проникнення у світ дитячих думок і почуттів, уміння розуміти мову дитинства, зберегти в собі чисту краплину дитинства [6, с. 630].

Василь Олександрович просив вчителів обов'язково пам'ятати, що дитина весь час перебуває в стані самопізнання, самоутвердження, самовиховання. Завдання вчителя і полягає в тому, щоб допомагати дитині пізнавати світ і будувати свої відносини із суспільством. Не зламати своєю волею, не знеособити духовні сили дитини, а підтримати, утвердити почуття гідності, – у цьому бачив він мудру владу педагога. Взаємні повага і згода, доброзичливість і сердечність – ось те моральне багатство, на якому слід будувати відносини.

Отже, на думку В.О. Сухомлинського, виховання в колективі дає можливість кожній окремій особі розвивати свої здібності, зберігати свою індивідуальність, вчить співчувати та співіснувати разом з іншими. А головне завдання педагога – допомогти кожному вихованцю знайти себе і своє місце серед людей.

Висновки. Проаналізувавши педагогічні погляди В.О. Сухомлинського на проблему соціалізації особистості, ми можемо стверджувати, що видатний гуманіст ХХ ст., випередивши свій час, ставив і намагався вирішувати такі питання, які є актуальними в наші дні: які дії і настанови краще за все готують людей до нового, маловідомого майбутнього? Які соціа-

льні умови полегшують, а які гальмують процес передачі від одного покоління до іншого досвіду адаптації до соціальних змін? Які соціальні інституції і як можуть впливати на формування особистості та її входження в суспільство?

Є проблеми, які виникли сьогодні: яким чином люди (батьки і вчителів), які вчилися успішно діяти в одному соціокультурному середовищі, можуть підготувати дітей до успішного життя в інших умовах, у світі, який суттєво відрізняється від їх особистого? На нашу думку, вивчення спадщини В.О. Сухомлинського та інших науковців ХХ ст. допоможе знайти відповіді і на такі складні питання.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М., 2001.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – М., 2002.
3. Городяненко В. Соціологія : підручник / В Городяненко. – К. : Академія, 2003.
4. Кон И.С. Ребенок и общество / И.С. Кон. – М., 2003.
5. Мудрик А.В. Социализация человека / А.В. Мудрик. – М., 2004.
6. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. Вибрані твори : в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1.
7. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра. Вибрані твори : в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1.
8. Сухомлинский В.А. Человек – высшая ценность / В.А. Сухомлинский // Мир человека. – М. : Молодая гвардия, 1971. – С. 100–129.
9. Сухомлинский В.А. О поступках / В.А. Сухомлинский // Советская педагогика. – 1970. – № 11. – С. 31–38.

БОЧАРОВА О.А.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗДІБНОСТЕЙ ТА КОНЦЕПЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ

Дослідження здібностей мають багате минуле, але коротку історію. Обдарованою людиною називали того, хто був здатний до видатних досягнень, міг віднайти цікавий, несподіваний вихід із складної ситуації, створити щось принципово нове, легко оволодівав новими знаннями, робив те, що для інших виявлялося неможливим. Успішність діяльності особистості традиційно співвідносять зі здібностями. Не можна вести мову про наявність здібностей, поки вони не виявилися, і не можна їх вважати остаточно сформованими. Вони історичні й відповідають запитам культурної практики.

Наприкінці ХХ ст. відбувся значний прогрес у галузі обдарованості. Це було зумовлено політичним, технічним, економічним, культурним та соціальним розвитком, що сприяв зміцненню поглядів на підхід до проблеми навчання обдарованих дітей. Як швидко змінюється світ, так швидко змінюються й умови та вимоги до навчання обдарованих дітей, оскільки